

نماز به عنوان عامل بازدارنده از آسیب‌های اجتماعی در نوجوانان

جمشید میرزایی*

مدرس جامعه‌شناسی دانشگاه فرهنگیان و دانشجوی دکتری جامعه‌شناسی، دانشگاه تهران، تهران، ایران

چکیده

در اسلام تأکید فراوانی بر نماز به عنوان ستون دین شده است و نماز از مهم‌ترین عناصر دین است. از سوی دیگر موضوع آسیب‌های اجتماعی که نشان از اختلال جدی در روند زندگی انسان‌هاست، چیزی نیست که به آن بی‌توجه باشیم. واقعیت این است که در عصر حاضر با آسیب‌های اجتماعی فراوانی مواجه هستیم که ذهن اندیشمندان علوم اجتماعی و اولیای نوجوانان را به خود معطوف کرده است. با عنایت به مفهوم آیه ۴۵ سوره عنکبوت می‌توان نتیجه گرفت که نماز نقش اساسی در آسیب‌های اجتماعی دارد زیرا اقامه و ادای نماز موجب افزایش آرامش روحی و روانی در نوجوانان می‌شود، تقید به نماز بر سبک زندگی و ساخت زندگی نوجوانان تأثیر می‌گذارد و تقید به نماز موجب تعهد، وفاداری و مسئولیت‌پذیری در نوجوانان می‌شود. از مجموع گزاره‌های طرح شده می‌توان استنباط کرد که نوجوانانی که دارای آرامش روحی، سبک زندگی دینی و مسئولیت‌پذیری هستند، احتمال بسیار اندکی وجود دارد که به آسیب‌های اجتماعی (اعتیاد به مواد مخدر، جرم و بزه، خشونت و...) مبتلا شوند.

کلیدواژه‌ها: نماز؛ آسیب‌های اجتماعی؛ بازدارندگی

مقدمه

امروزه آسیب‌های اجتماعی که نشان از اختلال در روند زندگی انسان‌هاست، موضوعی است که ذهن اندیشمندان علوم اجتماعی و آسیب‌شناسان اجتماعی را (به طور اخص) و ذهن اولیای نوجوانان را (به طور اعم) به خود جلب کرده است. آسیب اجتماعی به هر نوع عمل فردی و یا جمعی اطلاق می‌شود که در چارچوب اصول اخلاقی و قواعد عام عمل جمعی جامعه محل فعالیت کنشگر، قرار نمی‌گیرد؛ لذا، با منع قانونی و قبح اخلاقی و اجتماعی مواجه می‌شود (عبداللهی، ۱۳۹۶). در این میان، جوانان در معرض آسیب‌پذیری قرار دارند. آسیب‌پذیری را عدم توانایی مقابله با مشکلات غالباً پیش‌بینی نشده اجتماعی که ممکن است زندگی افراد را به مخاطره بیندازد، تلقی کرد. در این‌جا اصطلاح آسیب‌پذیر را به دو معنی به کار برده شده است: الف) نوجوانانی که به خاطر شرایط زندگی خانوادگی، محیطی، تربیتی و... در معرض آسیب قرار دارند (آسیب‌پذیر بالقوه)؛ ب) نوجوانانی که به خاطر شرایط زندگی خانوادگی، اجتماعی، محیطی، تربیتی آسیب دیده‌اند (آسیب‌دیده یا آسیب‌پذیر بالفعل). از این‌رو، شناسایی عواملی که بازدارنده آسیب‌های اجتماعی هستند، ضروری به نظر می‌رسد. در میان عوامل مختلف، جهت‌گیری‌ها و رفتارهای مذهبی نظیر نماز می‌تواند به عنوان یک عامل خودکنترلی و بازدارنده نقش مهمی را در پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی ایفا کند.

دین مبین اسلام به عنوان دستاورد رسول خاتم (صلی‌ا... علیه و آله) تأکید فراوانی بر نماز به عنوان ستون دین دارد. در اسلام نماز از مهم‌ترین عناصر دین و از مهم‌ترین فرائض مومنان تعیین شده است. نماز به عنوان یکی از شالوده‌های مهم در عرصه دین و اجتماع است که از ابعاد و زوایای مختلف قابل بررسی و تأمل و تعمق بوده و است؛ به‌طوری که سالانه پژوهش‌های متعددی در سطوح مختلف و توسط اشخاص مختلف حقیقی (پژوهشگران) و حقوقی (مراکز علمی) با محوریت و موضوع نماز انجام می‌شود. نماز مجموعه‌ای از اعمال منظم، روشمند، باقاعده و نیت‌مند است که فرد مسلمان حداقل پنج مرتبه در اوقات مشخصی از شبانه روز به عنوان عبادت و برای ارتباط با خدا انجام می‌دهد (میرزایی، ۱۳۹۳). نص صریح قرآن مجید در مورد نقش مؤثر نماز تأکید دارد و خداوند متعال در قرآن کریم (آیه ۴۵ سوره عنکبوت) می‌فرماید: «همانا نماز، اهل نماز را از بدی‌ها و منکرها باز می‌دارد». پژوهش‌ها نیز نشان می‌دهند که نماز نقش مؤثر بازدارنده و نجات‌دهنده‌ای در مورد آسیب‌ها و مخاطرات اجتماعی دارد؛ نماز به تعبیر مقام رهبری یک زنگ بیداری و یک هشدار در ساعات مختلف شبانه روز است، به انسان برنامه می‌دهد و از او تعهد می‌خواهد. به روز و شبش معنا می‌دهد و از گذشت لحظه‌ها حساب می‌کشد (به نقل از ذوالفقاری و خلجی، ۱۳۹۰).

* پست الکترونیک نویسنده مسئول: jamshid.mirzaei@ut.ac.ir

نماز به عنوان عامل بازدارنده از آسیب‌های اجتماعی در نوجوانان

با توجه به شیوع آسیب‌های اجتماعی و آسیب‌پذیری نوجوانان، توجه به عوامل موثر جهت پیشگیری و کاهش این رفتارها حائز اهمیت است، از آن‌جا که در پژوهش‌ها توجه کمتری به مقوله نماز و نقش آن در این آسیب‌ها شده است، پژوهش حاضر را با هدف نقش نماز نوجوانان در اجتناب از آسیب‌های اجتماعی انجام دادیم.

روش

روش انجام این پژوهش مدل‌سازی مفهومی درباره اثرات نماز و مقابله با آسیب‌های اجتماعی است. که با استناد به آیه‌های قرآن و لحاظ کردن مفهوم و مضامین آیات اثرات نماز در بازدارندگی از آسیب‌های اجتماعی مورد بررسی قرار گرفته است.

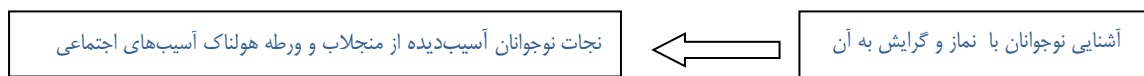
یافته‌ها

مدل‌سازی در باب نماز نوجوانان و مقابله با آسیب‌های اجتماعی

با عنایت به مفهوم و مضمون آیه ۴۵ سوره عنکبوت می‌توان گفت که نماز در رابطه با نوجوانان آسیب‌پذیر نقشی اساسی دارد. ما در این‌جا با لحاظ کردن مفهوم و مضمون این آیه، دو مدل معرفی شد. در مدل ۱ گروه آسیب‌پذیر بالقوه یا در معرض آسیب و مدل ۲ گروه بالفعل یا آسیب‌دیده نمایش داده شد.

مدل ۱. نقش بازدارندگی نماز

مدل ۲. نماز و نجات آسیب‌دیدگان اجتماعی

شرایط جامعه ما در عصر کنونی

در عصر ما (دنیای جدید و مدرن) آسیب‌ها و انحرافات اجتماعی و به تبع آن دغدغه‌های انسان‌ها نیز تغییر یافته است. روزگاری در میان جوامع گذشته، برخی پدیده‌های اجتماعی نظیر خودکشی و اعتیاد چندان آسیب اجتماعی و وضعیت حادی تلقی نمی‌شدند و یا انحرافات نظیر جرایم سایبری و رایانه‌ای، هرزه‌نگاری، اعتیاد به مخدرهای صنعتی وجود نداشت. دنیای متجدد و کنونی علی‌رغم همه مواهب و امکانات و برخورداری‌ها، دارای مسائل و آسیب‌های فراوانی است که ذهن آسیب‌شناسان اجتماعی را (به طور اخص) و ذهن اولیا و خانواده‌ها را (به طور اعم) به خود مشغول کرده است.

سیمای آماری و نگاهی گذرا به آسیب‌های اجتماعی (با تأکید بر نوجوانان)

استعمال سیگار

زهرآهنگی، معاون درمان مرکز تحقیقات پیشگیری و کنترل دخانیات دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی اعلام کرد: نتایج برخی مطالعات که در کشور انجام شده نشان می‌دهد ۱۱ درصد نوجوانان و جوانان در سن زیر ۱۲ سالگی مصرف مواد دخانی را آغاز کرده‌اند که متأسفانه حدود ۴/۵ درصد از این افراد به نیکوتین اعتیاد پیدا کرده‌اند و به صورت منظم مواد دخانی را مصرف می‌کنند (جام‌جم آنلاین، ۱۳۹۴/۵/۲۷).

اعتیاد به مواد مخدر

«به گواه طرح شیوع شناسی مصرف مواد مخدر که در سال ۱۳۹۰ انجام شد میزان مصرف مواد در گروه سنی ۱۵ تا ۱۹ سال معادل ۱۳/۵۶ درصد، در گروه سنی ۲۰ تا ۲۴ سال معادل ۱۶/۸۳ درصد، در گروه سنی ۲۵ تا ۲۹ سال معادل ۱۴/۳۲ درصد است و باقی‌مانده

این رقم به گروه‌های سنی ۳۰ تا ۶۴ سال اختصاص دارد. طبیعی است که گروه سنی ۱۵ تا ۱۹ ساله‌هایی که در این آمار به آن‌ها اشاره شده است در سن تحصیل هستند که ممکن است در مدارس کشور مشغول به تحصیل باشند یا نباشند» (سایت تبیان، ۱۳۹۳/۶/۲۹).

مصرف مشروبات الکلی

بر اساس آخرین پژوهش‌های صورت گرفته دانشگاهی طی سال‌های ۱۳۸۸ تا ۱۳۹۰ مصرف مشروبات الکلی در میان دانش‌آموزان ایرانی نیز به مرز هشدار دهنده‌ای رسیده است. بر اساس پژوهشی که در دانشگاه تربیت معلم تهران انجام شده است ۲۴/۴ درصد دانش‌آموزان پسر و ۴/۲ درصد دانش‌آموزان دختر تا کنون مشروبات الکلی مصرف کرده‌اند (خبر ایرانی، ۱۳۹۳/۹/۱۹).

نزاع، درگیری و خشونت

سازمان پزشکی قانونی کشور اعلام کرد، در چهار ماه نخست سال ۹۳، ۲۲۴ هزار و ۶۹۸ نفر به دلیل صدمات ناشی از نزاع به مراکز پزشکی قانونی کشور مراجعه کردند که از این تعداد ۱۵۶ هزار و ۴۶۲ نفر مرد و ۶۸ هزار و ۲۳۶ نفر دیگر زن بودند (ایرنا، ۱۳۹۳/۶/۱۵).

خودکشی

آمارها نشان می‌دهد در نه ماه ابتدایی سال ۹۲ روزانه بیش از ۱۱ نفر در کشور خودکشی کرده‌اند (ایسنا، ۹۲/۱۲/۶).

سرقت، بزه‌کاری، تجاوز به عنف، شرارت

تا زمانی که ابعاد و جنبه‌های مختلف یک آسیب اجتماعی را به خوبی شناسیم و مطالعات تجربی و نظری آن را ندانیم، برخورد و واکنش مناسب نسبت به آن دشوار خواهد بود.

نماز چه می‌تواند بکند؟

اقامه و ادای نماز موجب افزایش آرامش روحی و روانی در نمازگزاران می‌شود؛ نماز بر سبک زندگی و ساخت زندگی تأثیر می‌گذارد؛ تقید به نماز موجب تعهد، وفاداری و مسئولیت‌پذیری در افراد می‌شود. با عنایت به موارد سه‌گانه که حاصل تحلیل پژوهش‌های مرتبط بود، متوجه می‌شویم که الف: اقامه و ادای نماز موجب افزایش آرامش روحی و روانی در نوجوانان می‌شود؛ ب: تقید به نماز بر سبک زندگی و ساخت زندگی نوجوانان تأثیر می‌گذارد و ج: تقید به نماز موجب تعهد، وفاداری و مسئولیت‌پذیری در نوجوانان می‌شود؛ از مجموع گزاره‌های طرح شده می‌توان استنباط کرد که دانش‌آموزان و نوجوانانی که دارای آرامش روحی، سبک زندگی دینی و مسئولیت‌پذیری هستند، احتمال بسیار اندکی وجود دارد که به آسیب‌های اجتماعی (اعتیاد به مواد مخدر، جرم و بزه، خشونت) مبتلا شوند و نیز دانش‌آموزان و نوجوانانی که در معرض آسیب‌های اجتماعی قرار گرفته‌اند و آسیب دیده‌اند، تقید به نماز برای آنان، به معنی بازگشت به زندگی بی‌آلایش و عاری از خطر و نجات از منجلا ب و ورطه هولناک آسیب‌های اجتماعی است.

شاخص‌های پژوهشی نقش نماز در مقابله با آسیب‌های اجتماعی

- ۱- آشنایی با احکام و آداب و مسائل نماز موجب افزایش گرایش دانش‌آموزان و نوجوانان به حضور در نماز و نماز جماعت می‌شود؛
- ۲- روحانی بودن امام جماعت و باسواد بودن و به روز بودن وی بر حضور دانش‌آموزان و نوجوانان در نماز جماعت تأثیر دارد؛
- ۳- وجود امکانات فیزیکی مناسب نماز خانه‌ها و مساجد بر جذب دانش‌آموزان و نوجوانان به حضور در نماز جماعت تأثیر دارد؛
- ۴- حضور مسئولین امر موجب رغبت بیشتر دانش‌آموزان و نوجوانان برای حضور در نماز جماعت می‌شود؛
- ۵- وجود روابط صمیمانه با نوجوانان و دانش‌آموزان موجب جذب بیشتر آنان به نماز جماعت می‌شود؛
- ۶- گروه‌های همسالان و دوستان بر گرایش دانش‌آموزان و نوجوانان به نماز تأثیر می‌گذارند؛
- ۷- وجود اعتقادات مذهبی موجب تقویت گرایش به نماز می‌شود؛
- ۸- زمان برگزاری مناسب نماز و پخش اذان موجب گرایش بیشتر دانش‌آموزان و نوجوانان در نماز می‌شود؛
- ۹- نقش خانواده در گرایش دانش‌آموزان و نوجوانان به نماز بسیار مهم است؛
- ۱۰- آموزش نماز خواندن و آموزش‌های دوران کودکی در گرایش جوانان به نماز مؤثر است؛
- ۱۱- حضور در مراسم مذهبی و آگاهی از آثار و برکات نماز در گرایش به نماز مؤثر است؛
- ۱۲- استفاده از مشوق‌ها موجب جذب نوجوانان و کودکان به نماز می‌شود.

نتیجه‌گیری

هدف پژوهش حاضر تعیین نقش نماز بر اجتناب از آسیب‌های اجتماعی بود. بررسی یافته‌ها نشان داد که نماز در شکل فردی و جماعت، از جهت تحقق ارزش‌ها و هنجارهای مذهبی حائز اهمیت فراوان است. یعنی نماز جلوه‌ای از تفکر عقلانی و عیار خردمندی است و نماز گزاران صاحب اندیشه و تعقل معناگران زندگی خردمندانه و حیات عاقلانه‌اند و باید این‌گونه باشند (افروز، ۱۳۷۷) و نیز نماز جنبه‌ای از نیک‌کرداری و عامل بودن به خوبی‌ها است؛ و این تنها بدان معنا نیست که بهترین عمل نماز است؛ بلکه، نماز زادگاه همه اعمال خوب و پسندیده نیز است. نماز بهترین کار است؛ چون همه کارهای خوب از آن آغاز می‌شود یا بهتر بگوییم، نماز تمرین خوب شدن و خوب ماندن است (سنگری، ۱۳۷۷).

نماز توان ایجاد حرکت‌های استعلائی را دارد. این حرکت از سطح پائین به بالا یعنی حرکت از یک سبک زندگی دنی به سمت یک سبک زندگی دینی و متعالی است. تقید به نماز موجب دوری از زشتی‌ها و ناهنجاری‌ها می‌شود و فرد به سمت یک سبک زندگی مترتب بر سلامتی و عاری از آلاینش و گناه پیش می‌برد. دانش‌آموزان و نوجوانان نمازخوان و کسانی که تقید زیادی به نماز دارند، میل کمی به بطلان و هدر رفت اوقات فراغت خود دارند، از آسیب‌های اجتماعی (اعتیاد، بزهکاری، جرائم) به دورند، تلاش فراوانی در جهت رعایت قوانین اجتماعی دارند، به آینده امیدواری بیشتری دارند، به صله رحم پایبندی بیشتری دارند. در یک کلام الگوی زیست مؤمنانه دارند. در نهایت می‌توان گفت که نماز یکی از مهم‌ترین و مؤثرترین راهکارها برای مقابله با آسیب‌های اجتماعی تهدیدکننده نوجوانان است.

منابع

- افروز، غلامعلی (۱۳۷۷). *نماز زیباترین جلوه زندگی خردمندانه*. چکیده مقالات برگزیده هشتمین اجلاس سراسری نماز. تهران: انتشارات ستاد اقامه نماز.
- ذوالفقاری، علیرضا؛ خلجی، حسن رضا (۱۳۹۰). بررسی عوامل مؤثر بر میزان حضور دانشجویان در نماز جماعت دانشگاه آزاد اسلامی واحد تویسرکان، فصلنامه دین و ارتباطات، ۱۸، ۶۳-۷۷.
- سنگری، محمدرضا (۱۳۷۷). عوامل گرایش جوانان به نماز. چکیده مقالات برگزیده هشتمین اجلاس سراسری نماز. تهران: ستاد اقامه نماز.
- صدیق سروستانی، رحمت ا... (۱۳۹۰). *آسیب‌شناسی اجتماعی*، چاپ هفتم. تهران: انتشارات سمت.
- عبدالهی، محمد (۱۳۹۰). *آسیب‌های اجتماعی و روند تحول آن*، چاپ سوم. تهران: انتشارات آگاه.
- میرزایی، جمشید (۱۳۹۳). نگاهی جامعه‌شناختی به نقش نماز در برساخت سبک زندگی دینی. *فصلنامه مطالعات سبک زندگی*، ۹، ۳۱-۴۶.